

2. Зленко Г. Засновник одеської «Просвіти» // «Просвіта»: історія та сучасність (1868–1998): Зб. Матеріалів та документів, присвячених 130-річчю ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка / Упоряд., ред. В. Германа. / Г. Зленко. – К.: Вид. центр «Просвіта», Вид. «Веселка», 1998. – С. 127.
3. Давидова М. Кращі традиції просвітництва в Одесі - на службу сьогоденню // «Просвіта»: історія та сучасність (1868–1998): Зб. Матеріалів та документів, присвячених 130-річчю ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка / Упоряд., ред. В. Германа. / М. Давидова. – К.: Вид. центр «Просвіта», Вид. «Веселка», 1998. – С. 370.
4. Петришина Л. В. Микола Аркас про одеську «Просвіту» // Інтелігенція і влада. Збірник наукових праць. / Л. В. Петришина. – Одеса: Астропринт, 2002. – Вип. 1 (2). – Ч. II. – С. 123.
5. Відділ рідкісних видань та рукописів Одеської національної наукової бібліотеки (далі – ВРВР ОННБ). – Ф. 28/1. – Од. зб. 1. – Листування М. Ф. Комарова з М. М. Аркасом. – Арк. 5–7.
6. Там само. – Арк. 5.
7. Там само. – Арк. 6.
8. Там само. – Арк. 6.
9. Там само. – Арк. 6.
10. Там само. – Арк. 6.
11. Там само. – Арк. 7.
12. Цимбал Л. Ми певні, що майбутнє за нами. Віхи діяльності Миколаївської «Просвіти» (1907–1924) // «Просвіта»: історія та сучасність (1868–1998): Зб. Матеріалів та документів, присвячених 130-річчю ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка / Упоряд., ред. В. Германа. / Л. Цимбал. – К.: Вид. центр «Просвіта», Вид. «Веселка», 1998. – С. 363.
13. Державний архів Миколаївської області. – Ф. 468. – Оп. 1. – Спр. 13. Листування М. М. Аркаса. – Арк. 3.
14. Там само. – Арк. 4.
15. Там само. – Ф. 468. – Оп. 1. – Спр. 14. Листування М. М. Аркаса. – Арк. 3.
16. Там само. – Арк. 6.
17. Там само. – Арк. 9.
18. Там само. – Ф. 468. – Оп. 1. – Спр. 22. Листування М. М. Аркаса. – Арк. 9.
19. Там само. – Арк. 11.

УДК 94(477):930

Меценко М. В.

ПОСЕЛЕННЯ СУХАРЕВЕ В ІСТОРИЧНИХ ДОКУМЕНТАХ XVIII–XIX СТОЛІТЬ

У статті на великому фактичному матеріалі автор розкриває мовою документів маловідомі сторінки історії освоєння, виникнення та визначення на місцевості одного з найстаріших поселень на території сучасної Луганської та Донецької областей як Сухарева, що вимагає змін ставлення до зниклих поселень в теорії і практиці охорони культурної спадщини, які й до сьогодні не визнані як археологічні об'єкти.

На сьогодні істориками й археологами приділено мало уваги проблемі колонізації середньої течії Сіверського Дінця періоду кінця XVII – першої половини XIX ст. з метою визначення місць розташування історичних поселень на сучасній місцевості. Після опрацювання документів різних періодів колонізації середньої течії Сіверського Дінця та

картографічних матеріалів, виникає можливість визначити місця розташування поселення Сухарево в різні періоди існування, з метою проведення в подальшому археологічних розвідок з метою отримання достовірної інформації про: топографію поселень, їх розміри, характер укріплених споруд та фортифікації внутрішніх будівель, будівельні матеріали, озброєння, тривалість існування і датування поселень, побутовий устрій життя мешканців, предмети побуту, щільність заселення, віковий склад мешканців, наявність або відсутність соціальної стратифікації тощо. Метою цієї розвідки є аналіз історичних джерел XVIII–XIX ст., в яких згадується поселення Сухарево, та спроба відтворення картографічної характеристики поселення.

Перший відомий нам документ датований початком XVIII ст. Згідно документа, який був наданий донськими козаками містечка Сухарево, представленого 1704 року в розряді стольником Пушкіним, яким в 1703 р. проводилась ревізія козацьких містечок, поселення було побудоване «тому 28 років», тобто в 1675 році. Знаходилося воно на лівому березі річки Сіверський Донець. За описом лісів 1698 року, воно було самим верхнім містечком на Дінці і стояло нижче містечка Маяцького й вище Краснянського містечка, до яких був ліс відповідно «на 10 верстах» і «на 17 верстах». Згідно свідчень генерала Косагова, містечко Сухарево розташовувалось в 20 верстах від містечка Царева-Борисова. За даними поручика Язикова, якого було відіслано в 1703 році на річку Бахмут для огляду і перепису та виконання креслення, від згадуваної річки до Сухарева нараховувалось диким степом 35 верст, а від Тору річкою Сіверським Дінцем 65 верст. Мешканці міста Валуйки в 1704 році оголосили владі, що річка Бахмут впала в річку Донець вище Сухарева в 3-х верстах, і що мешканці його володіли землями знизу вгору по річці Дінцю до гирла річки Жеребця, лівого притока. Генерал Косагов скаржився в Розряд, що козаки з Сухарева та інших близьких містечок в Царев-Борисів і в Маяцький, і в Соляний, і в інші містечка приходять почасти і ратних людей і у службових людей холопів з полку підмовляють. Грамотою від 1682 року Війську Донському заборонялося в містечках під смертною стратою намовляти до себе людей і приймати втікачів. За «казкою» 1703 року в містечку Сухарево нараховувалося 88 службових козаків [1, с. 183]. У 1700-х роках містечко вело запеклі суперечки з Ізюмським слобідським полком за володіння землями по Чорному Жеребцю. Донські козаки подали чолобитну в посольський наказ проти слобожан за володіння новим містечком на Бахмуті, який вони вважали своїм, запевняючи, що ще в 1683 році Сухаревські козаки «сіль на Бахмуті варили і від ворога відсіч робили». Але слобожани надали докази на свою користь, і Бахмут залишився за ними [2, с. 17]. У результаті декількох розслідувань грамотою від 1704 року річка Чорний Жеребець розділила володіння ізюмців і донців [3, с. 516]. Містечко Сухарево розмістилось на території Сухаревського юрта, який межував на заході з Репіним юртом, кордон якого проходив по річці Чорний Жеребець, а на сході межував з Краснянським юртом, кордон якого проходив по річці Красній.

У часи Булавинського повстання 1708 року в біля містечка Сухарево донські старшини Семен Драний, Сергій Беспалий, Микита Голий формують військо для походу на Тор та Маяки [4, с. 795]. Але після поразки донських козаків біля урочища Криві Луки, повстання було придушено. Отаман Іван Наумов та мешканці станиці Сухаревської звертаються до князя Василя Долгорукого з проханням вибачити їх [5, с. 11]. Але царський уряд жорстко помстився донським козакам, знищивши їх станиці, в тому числі і Сухарево, а козаків повісивши на шибеницях, які були побудовані на плотках та спустили вниз по течії Сіверського Дінця на Дон для залякування [6, с. 96]. В 1709 році, без згоди уряду, на місці знищеного Сухарево починають селитися «пришлі» люди [7, с. 8]. Землі довго не пустували, і в 1710 році були оглянуті азовським губернатором І. А. Толстим і генерал-майором Ф. В. Шидловським [8, с. 460]. Та пізніше були заселені черкасами з Цареборисова [9, с. 29]. У 1744 році Військова колегія наказала генералу Бісмарку оглянути поселення, що утворилися за Української лінією, нанести їх на креслення і надати про них свої висновки. Бісмарк не вважав за необхідне будувати нову лінію та запропонував тільки зробити розпорядження, щоб населення в разі небезпеки рятувалося в найближчій фортеці, а

саме мешканці нижнього Подінців'я – в Ямполі, Писарівці, Сухаревці, Краснянці і Борівському [10, с. 331].

В 1774 році однодворчу слободу Сухареву відвідав відомий німецький натураліст, академік Йоганн Антон Гільденштедт, який вказав, що у 1772 році у Сухареву були переселені однодворці з Тору, які заснували хутора в нижній течії річки Чорний Жеребець. Ще у 1681 році мешканці Тору займались видобутком солі на соляних озерах уздовж річки Чорний Жеребець, що можливо і поклато початок поселення Нова Сіль, яке позначено на картах кінця XVII століття [11, с. 509]. Перед переселенням однодворців до Сухаревого, спочатку було виселено приблизно 300 сімей черкасів, які в 1770 році вище за течією Чорного Жеребця заснували слободу Терни. Також Гільденштедт зробив опис місця знаходження слободи Сухаревої, де вказав, що вона знаходиться на лівому березі Сіверського Дінця в двох верстах від нього, оточена озерами, ключами і лісом. Навпроти слободи Сухаревої правий берег крутий і складається з крейди висотою 20 сажнів [12, с. 59]. На цьому місці в цей час розташовується Серебрянське лісництво (Кремінський район Луганської області), яке мешканці селища Серебрянка (Бахмутський район Донецької області) називають Сухаревим – воно знаходиться навпроти крейдяних височин селища Серебрянки. Також на присутність в цьому районі поселення свідчить позначення кладовища на Трьохверстовій військовій топографічній карті Російської імперії 1863 року [13]. Згідно перепису населених пунктів Азовської губернії Бахмутського повіту 1778 року в однодворчій слободі Сухаревій налічується: однодворців – 128 чоловічої статі і 118 жіночої статі; державних малоросійських поселян – 29 чоловічої статі і 23 жіночої статі [14, с. 21].

У 1781 році однодворці слободи Сухаревої подали подання з проханням переселитися на нове місце, оскільки на місці їх проживання є великі піски, які у віддаленості від орних земель, а також про перенесення дерев'яної Миколаївської церкви. Але, зважаючи на те, що ця церква була вже стара, ними було вирішено її продати, а в своєму новому поселенні побудувати нову, дерев'яну. За описом Слов'янської духовної консисторії, церква була побудована у 1768 році на кам'яному фундаменті, поміст у ній був дерев'яний, дах – гонтовий, обшита шалівкою, хрести – залізні без півмісяців, позолочені. Дзвіниця зроблена на воротах, на яких різної ваги 5 дзвонів. Прихожан на 1781 рік 45 дворів – 127 чоловіків, 124 жінок. До приходу належать такі селища: Водяний Колодязь, Тернова [15]. На генеральному плані Ізюмського повіту Слобідської Української губернії атласу Слобідсько-української губернії 1797 року зображено слободу Сухареве [16]. Вона знаходиться уздовж яра Водяного південно-східніше від села Торське (Лиманський район Донецької області), в центрі поселення зображено Миколаївську церкву. Згідно опису, зробленому до атласу Катеринославського намісництва Бахмутського повіту 1795 року, в казенному селі Сухаревому налічується: 65 дворів, 204 чоловіки, 205 жінок [17, с. 53]. У 1804 році в слободі налічувалось 7 вітряків, а мешканці славилися виготовленням рушників [18].

У 1825 році однодворча слобода Сухарева увійшла до складу 2-го поселеного кавалерійського округу Українських військових поселень Псковського кірасирського полку [19]. Згідно атласу статистичного округу українського військового поселення 1837 року в слободі Сухаревій налічується: 482 особи чоловічої та 492 особи жіночої статі; 141 дім; 74 коня, 496 волів, 600 овець; 1 церква, 11 вітряних млинів [20]. У 1836 році слобода Сухареве була розселена, останні 20 дворів були переселені до Кремінної, а храм Сухаревський, побудований на честь Святого Миколая, перевезений в Дробишеве [21, с. 302]. Причиною розселення стало реформування військових поселень або створення духоборчеської громади.

Таким чином, підводячи підсумок, необхідно зазначити, що виявлення зниклих поселень на сучасній місцевості і проведення в майбутньому археологічних досліджень можуть стати каталізаторами нових знань з питань вивчення матеріальної культури поселень кінця XVII – першої половини XIX ст. у середній течії Сіверського Дінця на території Донецької та Луганської областей.

SUMMARY

In the article on a large factual material the author reveals some little-known pages of the history of emergence, development and definition on the ground of the settlement Sukhareve. It is one of the oldest settlements in the territory of modern Luhansk and Donetsk regions. The author comes to the conclusion that the attitude towards the disappeared settlements, which are not currently recognized as archaeological sites, should be changed in the theory and practice of cultural heritage protecting.

Keywords: Sukhareve, Bakhmut, Chornyi Zherebets, Siverskyi Donets, settlement, colonization.

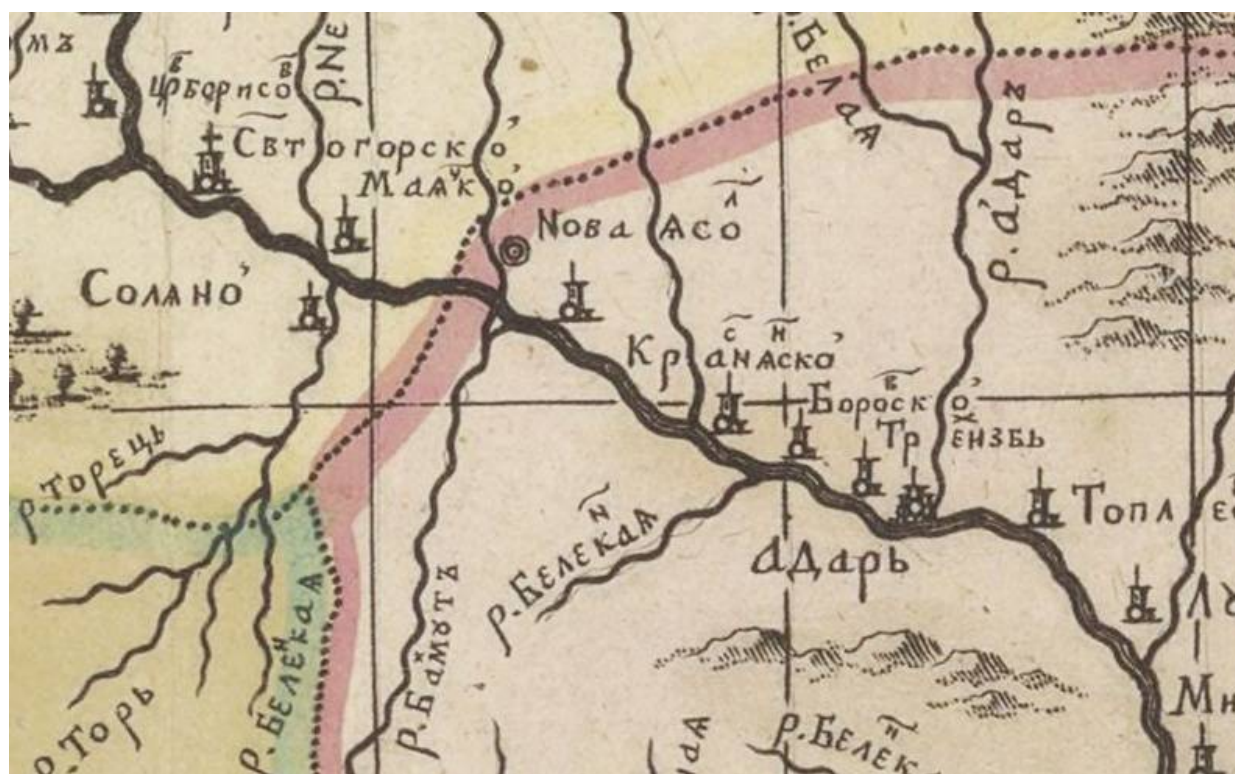
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Королёв В. Н. Донские казачьи городки. – Новочеркасск, 2007. – С. 239.
2. Список населенных мест Российской империи. Т.13. Екатеринославская губерния. – СПб, 1863. – С. 151.
3. Гуров В.В. Сборник судебных решений, состязательных бумаг, грамот, указов и других документов, относящихся к вопросу о старозаимочном землевладении в местности бывшей Слободской Украины. – Харьков, 1884. – С. 705 .
4. Військові кампанії доби гетьмана Івана Мазепи в документах. – Київ, Видавничий дім Києво-Могилянська академія, 2009. – С. 1054.
5. Русская старина. Ежемесячное историческое издание. – СПб, Печатня Головина, Т. 2, 1870. – С. 141.
6. Ригельман А. И. История и повествование о донских казаках. – Москва, Университетская типография, 1846. – С. 165.
7. Деяния Петра Великого, мудрого преобразителя России. Часть XII – Москва, Университетская типография, 1789.
8. Описание дел Архива Морского министерства за время с половины XVII до начала XX столетия. Том 1. – СПб, 1877 – С. 759.
9. Шидловский С. И. Материалы для очерка служебной деятельности Шидловских в Слободской Украине 1696–1727 гг., собранные и изданные С. И. Шидловским. – Санкт-Петербург : Типография князя В. П. Мещерского, 1896. – XII, 267 с.
10. Багалея Д. И. Очерки из истории колонизации и быта степной окраины Московского государства : исследование Д. И. Багалея. – Москва, 1887 – С. 614.
11. Гуров В. В. Сборник судебных решений, состязательных бумаг, грамот, указов и других документов, относящихся к вопросу о старозаимочном землевладении в местности бывшей Слободской Украины. – Харьков, 1884. – С. 705.
12. Гильденштедт И. А. Путешествие академика Гильденштедта по Слободско-Украинской губернии / пер. [с нем.] и предисл. М. Н. Салтыковой; примеч. Д. И. Багалея. – Харьков, тип. Губ. правления, 1892 – С. 89.
13. Трьохверстова військова топографічна карта Російської імперії 1863 року. Аркуш XXV. – С. 16.
14. Джерела до історії населених пунктів Донеччини XVI – XVIII ст.: Збірник документів. – Донецьк, 2009 – С. 164.
15. Центральний державний історичний архів (далі ЦДА) України у м. Києві – Ф. 1979, оп. 1, спр. 6.
16. Російський державний історичний архів (далі РДА) – Ф. 1350, оп. 312, спр. 250.
17. Джерела до історії населених пунктів Донеччини XVI – XVIII ст.: Збірник документів. – Донецьк, 2009 – С.164.
18. РДАДА. – Ф. 1355, оп.1, спр. 1965.
19. ЦДА України у м. Києві – Ф. 1322, оп.1, спр. 18.
20. Атлас статистический округов Украинского военного поселения за 1837 год.
21. Филарет (Гумилевский Д. Г.). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Отделение 5. Изюмский, Купянский и Старобельский уезды, Купянские и

Старобельские округа военного поселения / Филарет (Гумилевский Д. Г.). – Харьков :
Типография Харьковского университета, 1858. – С. 461.

Ил. 1. Фрагмент карты. 1813 г.

Ил. 2. Фрагмент карты. Друга половина XVII ст.

Іл. 5. Фрагмент карти. 1797 р.

УДК 94:323.281-055.2](477.62)"193"

Омельченко П. С.

РЕПРЕСОВАНІ ЖІНКИ ДОНЕЧЧИНИ В НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКІЙ СЕРІЇ «РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ»

У статті на основі бази даних науково-дослідної серії книг «Реабілітовані історією» подано детальну характеристику, що містить інформацію про репресованих жінок Донецької області 30-х рр. ХХ ст. За допомогою коротких біографічних відомостей визначено кількість арештованих та засуджених жінок, їхню вікову відмінність, партійну належність, освітню кваліфікацію та соціальний статус.

Сталінські репресії є однією з найстрашніших сторінок історії Радянської держави. Для сучасної демократичної країни, якою є Україна, вагомим є розширення поля історичної пам'яті за допомогою раніше замовчуваної інформації щодо репресивної політики у СРСР. Також, поза сумнівом, це є важливим у процесі виховання в теперішніх та майбутніх громадянах нашої країни поваги до пращурів, які стали жертвами історичної трагедії.

Вибраний нами хронологічний період пояснюється тим, що 1929 рік є роком сталінського «великого зламу». Це рік тотального наступу сталінізму в усіх напрямках життя радянського суспільства. Верхня межа – 1939 рік, яка обрана через те, що в цьому році західноукраїнські землі були анексовані Радянською владою і, відповідно, приєднані до Української РСР. Також, цей рік є початком Другої світової війни.

На жаль, українська історіографія не має ґрунтового дослідження, яке б торкалося гендерного аспекту радянської репресивної політики. Дані щодо репресованих громадян подають, переважно, узагальнено, без поділу осіб на жінок та чоловіків. Наукових робіт, які було б присвячено аналізу соціального портрету репресованих жінок у той чи той сталінський період, на сьогодні немає.

Дослідження безпосередньо жіночого виміру сталінських репресій (у нашому випадку в 1930-х роках) є цінним не лише для формування історичної пам'яті, але й для розвитку жіночих студій в сучасній Україні.